

İPEK TÜRK AĞZINDA SES OLAYLARI

Phonetic Changes in Peja Turkish Dialect

Ergin JABLE*

Öz: Bu çalışmamızı daha önce İpek'te yapmış olduğumuz derleme metinlerimizden örnekler tespit ederek oluşturmaya çalıştık. Bu çalışmamızın amacı halen çok canlı bir şekilde kullanılan İpek Türk Ağzı'nın ses özellikleri içerisinde önemli bir yer teşkil eden ses olaylarını özel olarak ele almak ve bu ses olaylarını oluş biçimlerine göre gözler önüne sermektir. Rumeli Ağızları içerisinde özel bir yeri olan İpek Türk Ağzı'nın ses olayları bakımından da özellik arz ettiğini, ortaya çıkan ses olaylarının Türk dilinin genel karakteri ve tarihi seyri çerçevesinde diğer lehçe, şive ve Anadolu Ağızları'nda meydana gelen ses olayları ile benzerlik ve farklılıklar ortaya koyduğunu görüyoruz. Bu çalışmanın kapsamını aşan bu yön bilahare başka çalışmalarda ele alınabilir; ancak biz burada sadece İpek Türk Ağzı'nın ses olaylarını gözler önüne sermeye çalıştık. Katkı sağlayacak değerlendirme ve tasniflere bundan sonraki çalışmalara yönelik temennimizdir. Bu çalışma, sahada ses kayıt cihazıyla yapılan metin derlemesi, kayıtların çevriyazı alfabetiyle metne aktarılması ve metinde tespit edilen dil malzemesinin Ses Bilgisi bakımından incelemeye tabi tutulması yöntemine dayanmaktadır.

Anahtar kelimeler: İpek Türk Ağzı, Ses Olayları, Dişlileşme, Damaklılaşma, Dudaklılaşma

Abstract: We have tried to form this study by determining samples from our compilation texts that we did in İpek before. The aim of the study is to discuss the phonetic changes which takes an important place in phonetic properties of Peja Turkish Dialect that is still used lively today in special. We see that Peja Turkish Dialect has a unique place in Rumelian Dialect and also its phonetic changes are notable. Also, the phonetic changes in Peja Turkish dialect show similarities and differences with other dialects in Anatolia. This subject which goes beyond the scope of this study can be discussed in other studies; but we have tried to bring phonetic changes of Peja Turkish Dialect into light. We hope that this study will contribute to future studies and classifications. This study is based on the method of text compilation done by sound recording device, converting records into text and analysis of vocabularies determined in the text in terms of Phonetics.

Keywords: Peja Turkish Dialect, Phonetic Changes, Dentalization, Palatalization, Labialization

---

* Yrd.Doç.Dr., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Piriştine Üniversitesi

GİRİŞ

İpek (Arnavutça: Peja veya Pejë; Boşnakça: Peć; Sırpça: Peć/Пећ; Kosova'nın kuzeybatısında bir şehir ve belediye merkezi. Kosova'nın büyük yerleşim birimlerinden birisidir. Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Misyonu'nun İpek Bölgesi'nde (District of Pec) bulunur.

İpek, 1219 yılında Sırp Ortodoks Kilisesi'nin patrikhanesinin kurulduğu yer olması bakımından Sırp tarihinde özel bir önem taşır. 6. ve 7. yüzyıllarda başlayan Sırp göçleri ile Slavlaştırılmaya başlanan bölge, 1200'lü yıllarda Ortodoksluk bakımından hatırı sayılır bir konuma ulaşmıştır. Sırp, bölgenin o zamanki hâkimleri olan Bizans'la mücadeleleri neticesinde kurmaya muvaffak oldukları devletlerinin temelinde patrikhanelerin önemli yeri olmuştur.

Şekil 1: İpek şehrini gösteren bir harita

Osmanlı Devleti'nin 1389 senesindeki 1. Kosova Savaşı sonrasında iyice genişleyen ve kökleşen hâkimiyetiyle beraber İpek ve havalisinin Türkleşme ve Müslümanlaşması da başladı denebilir. Bölgede, Osmanlı idaresi öncesinde de (genelde Müslüman olmayan) Türk öbeklerinin bulunduğunu, çeşitli Macar ve Doğu

Roma kaynaklı göstermektedir. Dolayısıyla, 1. Kosova Savaşı ile beraber sözü edilen Türkleşme, Oğuz Türkleri ağırlıklı Müslüman Türk yapılanmasının yoğunlaşmasıdır.

Türk şair Mehmet Âkif Ersoy'un babası İpekli Tahir Efendi, burada doğup büyümüş, daha sonra İstanbul'a gelmiş ve Fatih Medresesi'nde uzun yıllar müderrislik yapmıştır. Tahir Efendi'nin doğup büyüdüğü yıllarda Osmanlı Devleti sınırları içinde yer alan İpek, Balkan Savaşı'ndan sonra, 22 Mart 1913 Londra Sefirler Toplantısı sonucu Sırbistan sınırları dâhilinde kaldı.

Kosova'nın kuzeybatısında yer alır. Sırbistan'ın Müslüman nüfusunun en yoğun olduğu bölgelerden Sancak bölgesi (Sırbistan) ile batısıyla Karadağ ile de komşudur.

2010 yılında Türkiye'nin Denizli/Kale Belediyesiyle kardeş şehir oldular.

2011 yılında Kosova genelinde yapılan nüfus sayımında İpek'in nüfusu 95.723 çıkmıştır. (http://tr.wikipedia.org/wiki/İpek,_Kosova)

İşaretlerimiz

Ses Değerleri

A	a, e
B	b, p
Ç	ç, c
I	ı, i
K	k, g
Ú	ú, à
T	t, d
U	u, ü
V	Ünlü (vokal)
#	Kelimenin solunda ise kelime başını, sağında ise kelime sonunu gösterir.
/	Kök ünlüsünden sonra gelen sesi gösterir.
//	Bir kelime içindeki sesleri gösterir.
Ø	Şeklen değil ama fonksiyonca var olan kelime ve ekleri gösterir.
()	Parantez içindeki sesin ihtiyarî olduğunu gösterir.
>	Ok istikametinde tek aşamalı değişmeyi gösterir.
>>	Ok istikametinde iki veya daha fazla aşamalı değişmeyi gösterir.
+	İsme eklenmeyi gösterir.
-	Fiile eklenmeyi gösterir.
A	Normal a
À	Normalden uzun a

<u>İşaretlerimiz</u>	<u>Ses Değerleri</u>
C	Normal c
Ç	Normal ç
D	Normal d
E	Normal e
ē	Normalden uzun e
F	Normal f
G	Normal g
À	Tonlu, orta damak g ünsüzü
H	Normal h
I	Normal ı
Ī	Normalden uzun ı
İ	Normal i
ì	Normalden uzun i
J	Normal j
K	Normal k
Ú	Tonsuz, orta damak, patlamalı k ünsüzü
L	Normal l
Ł	Arka damak l'si
Ø	Ön damak l'si
M	Normal m
N	Normal n
O	Normal o
Ī	Normalden uzun o
Ö	Normal ö
P	Normal p
R	Normal r
S	Normal s
S	z – s arası ünsüz
T	Normal t
U	Normal u
Û	Normalden uzun u
Ü	Normal ü
Û	Normalden uzun ü
V	Normal v
Y	Normal y
Z	Normal z

SES BİLGİSİ

1. Ses Uyumları:

1.1. Ünlü – Ünlü Uyumsuzluğu:

Türkçe’de ünlüler, kelimedeki dizilişleri itibariyle önem derecelerine göre sıralarsak kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık, darlık-genişlik bakımlarından bir uyum arz ederler. İpek Türk ağzında aykırı bir durum olarak ünlülerin kelimedeki dizilişleri bakımından uyumsuzluk had safhadadır. Uyumsuzluk, daha çok ünlülerin artlığı ve önlüğü bakımından kendini gösterir.

Ünlü-ünlü uyumsuzluğunu kelime kök veya gövdesinde görebiliriz:

alti < altı (CL), aynı < aynı (RÇ), dogri << doğru (CL), ema < ama (YS), üldi << öldü (CL), üle << öyle (CL)

İpek Türk ağzında, kalın sıradan ünlü dizisine sahip kelimelere ince ünlülü eklerin getirilmesi veya ince sıradan ünlü dizisine sahip kelimelere kalın ünlülü eklerin getirilmesi uyumsuzluk bakımından pek sık rastlanan bir durumdur:

angiliymisik << anılıymışız (YS), celırlar << gelirler (YS), getorordok << getirirdik (RÇ)

1.2. Ses Olayları:

1.2.1. Dişlileşme:

Nitelik bakımından, ses organının başka bir noktasında teşekkül eden bir sesin teşekkül noktasının dişe kaymasıdır.

Dişlileşmenin kelimelerde görüldüğü örnekler:

#c < #K

cene < gene (yine) (CL), cece << gece (CL), celdi << geldi (RÇ), cibi < gibi (CL), citti << gitti (RÇ), cüksi << göğsü (YS), cüvercinlê << güvercinler (YS), cüz << göz (RÇ)

#ç < #k

çeret << kere (CL), çi < ki (CL), çim < kim (CL), çimse < kimse (RÇ), çorkadı << körkadı (RÇ), çüpek << köpek (YS)

/c/ < /g/

tezcÀ << tezgah (YS)

/ç/ < /k/

düçanda << dükkanda (RÇ), eşçi < eski (YS), içi < iki (YS), şüçür << şükür (CL)

Dişlileşmenin eklerde görülen örnekleri:

celiçe << gelirken (CL), düşekteyçe << dөşekteyken (CL)

1.2.2. Damaklılaşma:

Nitelik bakımından, ses organının başka bir noktasında teşekkül eden bir sesin teşekkül noktasının damağa kaymasıdır.

y# < h#

vallay << vallah (YS)

y# < r#

vay < var (CL)

/y/ < /h/

Alıntı kelimelerde görülen bu olay, yabancı kelimenin dile katılması sırasında, iki ünlü arasındaki h'lerin, ünlülere en yakın ses olan y'ye dönüştürülmesi şeklinde işleme tabi tutulduğunu gösterir:

vallayı < vallahi (RÇ)

y/ < n/

koyşi << konşı (CL)

y/ < ğ/

aldıyımda < aldığımda (YS)

y/ < r/

bunlayı << bunları (RÇ), yüzükleyi < yüzükleri (YS)

g/ < v/

dügey << dövüyor (YS)

1.2.3. Dudaklılaşma:

Nitelik bakımından, ses organının başka bir noktasında teşekkül eden bir sesin teşekkül noktasının dudağa kaymasıdır.

f/ < h/

taftali << tahtalı (RÇ)

m/ < n/

kurşumli << kurşunlu (RÇ)

1.2.4. Patlayıcılışma:

Nitelik bakımından sızıcı olan bir sesin patlayıcı hale gelmesidir. İpek Türk ağzında, patlayıcılışma örneklerine seyrek olarak rastlanır.

#p < #f

payton << faeton (YS)

g/ < ğ/

ogli << oğlu (RÇ), ügrenci << öğrenci (RÇ)

g# < y#

beg < bey (RÇ)

1.2.5. Sızıcılışma:

Nitelik bakımından patlayıcı olan bir sesin sızıcı hale gelmesidir.

j# < ç#

kaj < kaç (YS)

1.2.6. Ötümsüzleşme:

Nitelik bakımından ötümlü olan bir sesin ötümsüz hale gelmesidir. İpek Türk ağzında seyrek görülen bir olaydır.

Ötümsüzleşmenin kelimelerde görüldüğü örnekler:

p/ < b/

papuç < pabuç (YS)

#t < #d

tefterli < defterli (RÇ)

t# < d#

ebet << ebedi (CL), mevlüt << mevlid (YS)

t/ < d/

pite < pide (CL)

k/ < ğ/

cüksi << göğsü (YS)

f# < v#

pılaf < pilav (RÇ)

t# < z#

çet << kez (CL)

1.2.7. Ötümlüleşme:

Nitelik bakımından ötümsüz olan bir sesin ötümlü hale gelmesidir.

#d < #t

dane < tane (YS)

g# < k#

yog < yok (RÇ)

z# < s#

herçez << herkes (YS)

1.2.8. Erime:

Bir kelimedede ünlüden sonra gelen ünsüzün veya ünlünün -ilk ünlünün açıklığının etkisiyle- niteliğinin silinerek ilk ünlü içinde kaybolmasıdır.

/A/ < /aa/

zanAt < zanaat (RÇ)

Ø < r#

bi < bir (CL), bire < birer (RÇ), kadā < kadar (RÇ), ne kā << ne kadar (RÇ), obi << öbür (YS), obiley << öbürleri (YS), vÅ < var (CL), y □ lyle << yoruluyorlar (CL)

Ø < n#

düşekteyçe << düşekteyken (CL), celîçe << gelirken (CL), türkiyadasi << türkiyedesin (YS)

Ø < n/

olÀ << onlar (RÇ), sıra << sonra (YS)

Ø < r/

celilē << geliyorlar (CL), kÀ << kadar (RÇ), kadÀ < kadar (RÇ), olÀ << onlar (RÇ), peşembelēde << perşembelerde (CL), satÀdım < satardım (RÇ), yakÀ < yakar (RÇ), y □ lule << yoruluyorlar (CL)

Ø < z#

çe << kez (RÇ)

Ø < y/

cidilar << gidiyorlar (YS), mive << meyve (RÇ), sülemani << süleymanı (YS), süli << söylüyor (CL)

Ø > h/

mÀlede << mahallede (CL), mÀmed << muhammet (RÇ), rÀttirle << rahattırlar (CL), rÀmetli < rahmetli (RÇ), taftali << tahtalı (RÇ)

Ø < h#

tezcÀ << tezgah (YS), vallÀ << vallah (RÇ)

Ø < /k/

türçe < türkçe (RÇ)

Ø < l/

anadın < anladın (RÇ)

Ø < r/

peşembelēde < perşembelerde (CL)

Ø < t#

abdesanaya << abdesthaneye (CL)

Ø < /t/

arn □ çe << arnavutça (RÇ)

Ø < v/

tübe << tövbe (CL)

$\emptyset < y\#$

$\check{c}\bar{u} \ll \text{k}\ddot{o}y$ (YS), $\check{s}i \ll \text{\u0131}y$ (RÇ)

Ekleşmeyle birlikte meydana gelen erime:

$alma \ll \text{almaya}$ (YS)

1.2.9. Yutulma:

Bir kelimedeki bir ünsüzün, kendinden sonra gelen ünlünün açıklığında erimeye fırsat bulamadan kaybolmasıdır.

$\emptyset < \#h$

$a\check{c}i \ll \text{ka}\check{c}a$ an (CL), $ade \ll \text{hadi}$ (CL), $astalanm\check{s}ım \ll \text{hastalanm\check{s}ım}$ (CL), $ayredesin \ll \text{hayır edesin}$ (CL), $epp\check{s}ını \ll \text{hepsini}$ (CL), $episile \ll \text{hepsiyle}$ (RÇ)

$KVK > KK$

$anadoldan < \text{anadoludan}$ (RÇ), $ayredesin \ll \text{hayır edesin}$ (CL), $satlandi \ll \text{satın aldı}$ (RÇ), İki kelimenin kaynaşmasıyla, kelimelerden birinde yutulma gerçekleşebilir:

$\ddot{u}\check{c}\ddot{u}z < \text{üç yüz}$ (RÇ), $derdane \ll \text{dört tane}$ (YS)

1.2.10. Büzülme:

Kelime ortasındaki bir veya daha fazla seste gerçekleşen erime veya yutulmalarla meydana gelen ses kayıplarıdır.

$celil\ddot{e} \ll \text{geliyorlar}$ (CL), $dim \ll \text{diyorum}$ (CL), $s\grave{a}ni \ll \text{sahanı}$ (YS), $\ddot{u}zleym \ll \text{özlüyorum}$ (YS), $veridım \ll \text{veriyordum}$ (24 – 276), $yigirmi \ll \text{yirmi}$ (YS)

1.2.11. Derilme:

Kelime sonundaki bir veya daha fazla seste gerçekleşen erime veya yutulmalarla meydana gelen ses kayıplarıdır. Metnimizde bir örneği vardır:

$cide \ll \text{gidiyor}$ (CL), $cidi \ll \text{gidiyor}$ (YS), $d\grave{a} \ll \text{daha}$ (CL), $o\check{O}u \ll \text{oluyor}$ (YS), $oturu \ll \text{oturuyor}$ (CL), $s\ddot{u}li \ll \text{söylüyor}$ (CL)

1.2.12. Düşme:

Kelime sonundaki bir sesin, kendinden önceki sesin açıklığında erimeye fırsat bulmadan kaybolmasıdır.

$\emptyset < I\#$

kaynanay << kaynanayı (CL), lutkay < lutkayı (YS), müferay << müferra'yı (YS)

1.2.13. İncelme:

Nitelik bakımından, ses organının arka tarafında teşekkül eden bir ünlünün teşekkül noktasının öne kaymasıdır.

İpek Türk ağzında, art sıradan ünlü dizisine sahip birtakım kelimelerdeki ünlülerin, bazen birinin incelererek ünlü uyumunu bozduğu görülürken bazen de hepsinin incelererek incelik bakımından uyuma girdiği görülebilir:

attilē << attılar (RÇ), avli < avlu (CL), çarşi < çarşı (RÇ), dolmuştır << dolmuştur (YS), kadi < kadı (RÇ), karisi << karısı (CL), koyşi << konşı (CL), mektübi << mektubu (RÇ), mürteza << murtaza (RÇ), pazi < pazı (CL), yaptile << yaptılar (CL), yokari << yukarı (CL)

1.2.14. Kalınlaşma:

Nitelik bakımından, ses organının ön tarafında teşekkül eden bir sesin teşekkül noktasının dudağa kaymasıdır:

asçır << asker (CL), bizım < bizim (RÇ), cezdırılar << gezdiriyorlar (YS), dayom < dayım (CL), eppisini << hepsini (CL), etmisok << etmişiz (YS), isla << ıslah (CL), ismım < ismim (RÇ), mızar < mezar (RÇ)

Daha çok alıntı kelimelerde dikkat çeken ve kelimeye art ünlülerin tercih edilmesi şeklinde gözlemleyebildiğimiz bir kalınlaşma vardır:

celiçe << gelirken (CL), derlar < derler (YS), içme < içine (CL), kardaşım < kardeşim (RÇ), mÅlesi << mahallesi (RÇ)

1.2.15. Genişleme:

Kelimeye, dilin alçak konumunda seslendirilen bir sesin, dilin yüksek konumunda seslendirilir hale gelmesidir:

$e < i$

erak < ırak (RÇ), ey << iyi (RÇ), dey << diyor (YS), serpçe << sırpça (RÇ)

$o < u$

dogormiş << doğurmuş (YS), oglo << oğlu (RÇ)

1.2.16. Daralma:

Kelimede, dilin yüksek konumunda seslendirilen bir sesin, dilin alçak konumunda seslendirilir hale gelmesidir:

$i < e$

hırbiş << her bir şey (RÇ), milÂt << melahat (CL), mızar < mezar (RÇ), mive << meyve (RÇ), niciydi < neciydi (RÇ)

$U < O$

büle << böyle (CL), çucuklari << çocukları (RÇ), sülema << söylemek (RÇ), tûbe << tövbe (CL), ügretmen << öğretmen (RÇ), ügrenci << öğrenci (RÇ), üle << öyle (CL), ülmüşürler << ölmüşürler (RÇ), üzleym << özlüyorum (YS)

$i < ü$

avlıda < avluda (CL), üşim << üşüyorum (YS)

Bu ses olayı, ek almış kelimelerde ünlü uyumunu bozucu bir durum sergilemektedir:

süli << söylüyor (CL), süleymiş << söylüyormuş (YS), turkyım << türküm (RÇ)

1.2.17. Düzleşme:

Nitelik bakımından yuvarlak olan bir ünlünün düz hale gelmesidir.

$a < u$

mÀhÀrem << muharrem (RÇ), mÀrem << muharrem (RÇ)

$i < u$

büyüdi << büyüdü (RÇ), kodilē << kodular (CL), konuşurdi < konuşurdu (RÇ), kovdi << kovdu (RÇ), okodi << okudu (RÇ), oldi < oldu (YS), oldilar << oldular (YS), sordi < sordu (RÇ), üldi << öldü (YS), yaramaydi << yaramıyordu (YS)

1.2.18. Yuvarlaklaşma:

Nitelik bakımından düz olan bir ünlünün yuvarlak hale gelmesidir. Düzleşmeye nazaran yuvarlaklaşma daha yaygındır:

$U < I$

celylÀ << geliyorlar (CL), çülüm << kilim (YS), üpekli < ipekli (RÇ)

o < a

açon << kaçā an (RÇ), çorşıya << çarşıya (RÇ), delirmī << delirmeye (YS), kapanok << kapalı (RÇ), k □ kmī << kalkmaya (YS), ilma << elma (RÇ), onlı << onlar (YS)

o < I

akşamlogi << akşamlığı (CL), alī < ali (YS), alıdok << alırdık (RÇ), begenosi << beğeniyorsun (YS), celī << gelir (CL), celıdık << gelirdik (CL), celīçe << gelirken (CL), celmisok << gelmişiz (YS), cetororlē << getirirler (YS), çıktok << çıktık (RÇ), dayom < dayım¹ (CL), etmisok << etmişiz (YS), getorordok << getirirdik (RÇ), gittok < gittik (RÇ), gitmişī << gitmiştir (RÇ), kalabalok < kalabalık (YS), kocalok < kocalık (YS), korkadok << korkardık (YS), imisok << imişiz (YS), maskaralok < maskaralık (YS), kalosi << kalıyorsun (YS), nasī << nasıl (CL), nasol < nasıl (YS), satadok << satarđık (RÇ), yapadok << yapardık (YS), yerdok < yerdik (YS)

o < e

düvermī << söylemek (RÇ), metro < metre (RÇ), ilma < elma (RÇ), vermī << vermeye (RÇ)

ü < e

muzar < mezar (RÇ)

1.2.19. İkizleşme:

Kelime içindeki bir sese (ünsüz), nitelik itibariyle tıpatıp benzeyen bir sesin türemesi olayıdır:

pp/ < p/

eppımız << hepimiz (YS), eppısı << hepsi (YS), eppısını << hepsini (CL), eppısını << hepsini (YS)

İpek Türk ağzında, vurguyla birlikte meydana gelen ikizleşmeler de vardır:

dollī << dolu (RÇ)

1.2.20. Tekleşme:

Kelime içinde mevcut olan ünsüz çiftlerinden birinin kaybolmasıdır:

---

¹ "Kosova Türk Ağzlarında Sırp ve Arnavut Dilinin Etkisi, 1999" Prof.Dr.Nimetullah Hafız'ın yayınladığı makalesinde belirttiği "o vokatif eki" değildir. Burada yuvarlaklaşma vardır.

Ekleşmeyle birlikte ortaya çıkan ikizleşme örnekleri de vardır:

yoladi << yolla-dı (CL)

Tekleşme olayına genellikle alıntı kelimelerde rastlanır. Kosova Türk ağızları bu şekilde, ikiz ünsüz bulunduran yabancı kelimeleri Türkçeleştirme yolunu benimsemiştir:

/k/ < /kk/

bakalci << bakkalcı (RÇ), düçan << dükkan (RÇ), takiyayle << takkeyle (YS)

/l/ < /ll/

māledeymişto << mahalledeymiştir (CL), yoladi << yolladı (CL)

/m/ < /mm/

māmed << muhammet (RÇ)

/v/ < /vv/

evel < evvel (CL)

/z/ < /zz/

lezetli < lezzetli (YS)

1.2.21. Toplaşma:

Bir kelimedede iki ünlü yan yana gelince Türkçe bu ünlülerin arasında “y” yardımcı ünsüzünü türetir. İkinci ünlü vurgusuz orta hecenin dar ünlüsü olur; bu dar ünlüler kendilerini koruyamadıkları için düşerler. Böylece kelimenin hece sayısında azalma gerçekleşir. İpek Türk ağzında toplaşma olayı, sola toplaşma şeklinde ve alıntı kelimelerde görülmektedir:

payton << faeton (CL)

1.2.22. Birleşme:

İkisi daima yan yana kullanılan iki kelimenin, geçirdikleri ses değişikliklerinden sonra, hem anlam hem de söyleyiş bakımından birleşip oluşan yeni kelimenin her iki kelimededen bağımsız yeni bir kavramı karşılar hale gelmesidir:

badiyava << bedava (bad-ı heva) (YS)

1.2.23. Karışma:

Biri ünlüyle biten öbürü de ünlüyle başlayan iki kelimenin birlikte söylenmesi esnasında gerçekleşen, ulanma ve erime olayları sonucunda meydana gelen; birinci kelimenin son, ikinci kelimenin ilk ünlüsünün birbirine karışması olayıdır:

ştoyle << işte öyle (RÇ), toni << işte onu (YS)

1.2.24. Kaynaşma:

Konuşma sırasında, yan yana gelen iki kelimedenden birinin son, diğerinin ilk seslerinin anlamca birleşme görülmeden bazı ses olaylarının da etkisiyle kaynaşması sonucunda, bu iki kelimenin, bir kelime gibi söylenmesidir:

büle << böyle (CL), tosoydor << o şöyledir (YS)

1.2.25. Türeme:

Kelimede daha önce bulunmayan bir sesin türemesi olayıdır:

a/ < Ø

yalanız < yalnız (CL)

#e < Ø

erende < rende (RÇ)

e# < Ø

içine << için (CL)

l/ < Ø

amicam < amcam (RÇ), eppısı << hepsi (YS), hepsi < hepsi (CL)

k# < Ø

kapanok << kapalı (RÇ)

r/ < Ø

arkadaş < arkadaş (RÇ)

s/ < Ø

ismisi << ismi (RÇ)

t# < Ø

çeret << kere (CL)

y/ < Ø

benyim << benim (RÇ), türkyım << türküm (RÇ)

Eklerde yığılma şeklinde görülen türemeler:

kaynatırma < kaynatma (RÇ), yumuşansın < yumuşasın(RÇ)

Ekleşmeyle birlikte meydana gelen türeme olayı, ikizleşmeye sebep olabilir:

eppısınlen << hepsiyle (RÇ)

1.2.26. Göçüşme:

Kelimede yan yana bulunan iki sesin niteliklerinden hiçbir şey kaybetmeden yer değiştirmesidir:

kırımzi << kırmızı (RÇ), olgum < oğlum (RÇ)

1.2.27. Benzetme:

Bir sesin, nitelikleri itibariyle, bir başka sesi kendisine benzetmesidir:

Ünsüz benzetmesi:

/nd/ < /md/

şindi < şimdi (RÇ) (gerilek-yandaş-yarı benzetme)

Ünlü benzetmesi:

/o-o/ < /o-u/

boyon < boyun (RÇ) (ilerlek-uzak-tam benzetme)

Ünsüz Ayrışması:

Bir ünsüzün, nitelik itibariyle kendisine benzeyen iki ünsüze ayrılmasıdır:

ng/ < n/

ang- < an- (YS), angılıymısık << anılıymışız (YS)

1.2.28. Muhafaza:

İpek Türk ağzındaki kimi kelimeler, eski şekillerini muhafaza etmektedir:

angılıymısık << anılıymışız (YS), yiairmi / yigirmi : yirmi (YS)

1.2.29. Palatallaşma:

Yumuşak damak

ála < hala (YS), isla << ıslah (YS), konoşulı << konuşuluyor (RÇ), olı << oluyor (RÇ)

Ön damak

isØÁ << ıslah (CL), oØu << olur (RÇ), patØasın < patlasın (YS)

SONUÇ

Yapmış olduğumuz incelemeler sonucunda İpek Türk ağzında ünlü – ünlü uyumsuzluğu sık görülmektedir. Bununla birlikte *dişlileşme, damaklılaşma, ötümsüzleşme, erime, yutulma, daralma, yuvarlaklaşma ve türeme* çok sık görülmektedir.

Oysa *dudaklılaşma, patlayıcılaşma, ötümlüleşme büzülme, derilme, düşme, incelme, kalınlaşma, genişleme, toplama, birleşme, karışma, kaynaşma göçüşme, benzetme ve palatallaşma* daha nadir görülmektedir.

Ancak muhafaza etmekte de İpek Türk ağzı eski kelimeleri korumuştur. İpek Türk ağzı bölgesel olarak farklı dillerin etkisinden kurtulamadığı için belki de bu değişiklikleri yaşamaktadır. Dil etkileşimi açısından İpek Türk Ağzı ayrıca disiplinler arası araştırma ve incelemelere de muhtaçtır.

KAYNAK KİŞİLER:

<u>Kısaltması</u>	<u>Adı ve soyadı</u>	<u>Yaşı</u>
CL	Cevahir Lipa	83
RÇ	Reşat Çorkadi	56
YS	Yakup Studenitsa	72

KAYNAKÇA

- AKALIN, Mehmet, " Tarihi Türk Şiveleri" Ank.1988
- AKSOY, Ömer Asım, " Gaziantep Ağzı" İst. 1945
- ATALAY, Besim, "Divanü Lugati't – Türk Dizini IV" Ankara. 1986
- BANGUOĞLU, Tahsin, "Türkçe'nin Grameri" Ank. 1986
- CAFEROĞLU, Ahmet "Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Bugünkü Durumu" VII. TD Kurultayında okunan bilimsel bildiriler-1957 Ankara TDK, 1960
- CAFEROĞLU, Ahmet "Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri", TDAY-B Ankara, TDK, 1964
- CAFEROĞLU, Ahmet " Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar" İst. 1940
- "Anadolu Ağızlarından Toplamalar" İst. 1943
- "Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Derlemeler" İst. 1944
- "Güneydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar" İst.1945
- "Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar" İst. 1946
- "Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler" İst. 1943
- "Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler" İst. 1951
- "Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişmeleri" TDAY, 1964
- ÇABEJ, Eqrem, "Studime Gjuhesore III, Rilindja Prishtine, 1987"
- DALLI, Hüseyin, "Kuzey – Doğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar", Ank. 1978, TDK yayınları.
- DALLI, Hüseyin " Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar" Ank. 1991
- DEDOVİÇ, Suzana, "Mitrovački Turski Govor", Belgrad Üniversitesi, 1992, Belgrad
- DEDOVİÇ, Suzana, "Morfološke Karakteristike Mitrovačkog Turskog Govora", Časopis za Duruštvene Nauke, Priština, 1994
- "Fonetske Karakteristike Mitrovačkog Turskog Govora", Zbornik Filološkog Fakulteta u Prištini, Kniga II, Priština 1993
- "Kosova Mitroviçası Türk Halk Edebiyatından Derlemeler" ÇEVREN, Özel sayı Bal-Tam, Prizren 2001
- "Mitroviça Türk Ağzının Başlıca Özellikleri" Bay dergisi, Prizren 2004

- ERCİLASUN, Ahmet Bican, Kars İli Ağızları, Ank. 1963
- ERGİN, Muharrem, Türk Dil Bilgisi, İst. 1981
- GABAİN, A. Von, “Eski Türkçe’nin Grameri” (çev. Prof. Dr. M. Akalın), Ank. 1978
- GEMALMAZ, Efrasiyab, “Erzurum İli Ağızları” Erzurum 1978
- HAZAİ, Georges, “Beitrage zur Kenntnis der Turkischen Mundarten Mazedoniens, Rocznik Orientalityczny, XXII-2, 1960
- HAZAİ, Georges, “Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine”, TDAY-B, Ankara TDK, 1960
- HAZAİ, Georges “Rumeli Ağızları Tarihinin İki Kaynağı Üzerine”, TDAY-B, 1963, Ankara, TDK 1963
- GÜLENSOY, Tuncer, “Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme”, TDKY/B, 1984, Ankara, 1987
- GÜLENSOY, Tuncer, Kütahya ve Yöresi Ağızları, Ank. 1988
- GÜLENSOY, Tuncer, “Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası” Kültür Bakanlığı MFADY:33, Biyografiler/Bibliyografyalar Dizisi: 7, Ankara1981
- GYULA, Nemeth, Zur Einleitung der Türkischen Mundarten Bulgariens, Sofia, 1956
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin “ Türk Dilinde Fiiller” İst. 1984
- HASAN, Hamdi, Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler, TDKY:685, Ankara: TDKY 1997
- HASAN, Hamdi, “Kocacık (Makedonya) Ağzının Ses Özellikleri”, SESLER, Haziran 1995, Üsküp
- HASAN, Hamdi, “Kalkandelen Türk Ağzı” SESLER, yıl XIX, S.173(Şubat-1983) Üsküp
- HASAN, Hamdi, “Tetovkiot Turski Govor, Tetovo i Tetovsko Niz İstorijata” Tetovo 1982
- http://tr.wikipedia.org/wiki/İpek,_Kosova
- İBRAHİM, Nazım “ Cümle Bilgisi”, SESLER, Eylül-Ekim 1997, Üsküp
- İBRAHİM, Nazım, “Vrapçiş’te ve Çevresi Türk Ağzı(Makedonya)”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü- Türk Dili ve Edebiyatı, Ana Bilim Dalı, 1997
- İNALCIK, Halil, “Osmanlı İmparatorluğu (Klasik devir 1300-1600)”, Belgrad, 1974
- JANOS, Eckman, “Kumanova Türk Ağzı”, TDKY, S-191, Nemeth Armağanı, Ankara 1962
- JANOS, Eckman, “Dinler (Makedonya) Türk Ağzı”, TDAY-B, Ankara, TDK, 1960

- KALAY, Emin, "Edirne İli Ağızları" Ank. 1998
- KALEŞİ, Hasan, "Prizren kao kulturni centar za vreme Turskog perioda" Gjurmime Albanologjike, sayı, 1, Priştine 1962
- KAKUK, Suzanne "Le dialect Turc d'Ohriden Macédonie, Acta Orientalia Academia e Scientiarum Hungaricae, Tomus XXVI/2-3, 1972
- KARAHAN, Leyla "Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması" Ank. 1996
- KATONA, K. Louis, "Le dialecte turc de la Macédonie de l'Ouest", TDAY-D, Ankara, TDK, 1969
- KAYA, Güven, "Yugoslavya Türk Halkı Yazınına Gerçekçi Bir Bakış", Tan Yayınevi, Priştine 1986
- KORKMAZ, Zeynep, "Güney – Batı Anadolu Ağızları" Ank. 19
"Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında" TDAY 1953
- KORKMAZ, Zeynep, Nevşehir ve Yöresi Ağızları, Ank. 1977
- KOWALSKÍ, Tadeusz, Osmanisch-Türkische Volkslieder aus Mazedonien: WZKM, XXXIII (1926)
- KOWALSKÍ, Tadeusz, "Zagadki ludowe tureckie (Enigmes populaires turques): Prace Komisiji Oriental istyezny Polskiej Akademi Umeiejtnosci" No. 1. Krakow, 1919 Ülküsal, Müstecip, Dobruca ve Türkler, Ankara 1987
- KRASNIÇ, Ayten "İpek Türk Ağzında Söylenen Maniler ve Bazı Ağız Özellikleri", ÇEVREN 51, Priştine, 1986
- MANSUROĞLU, Mecdut, "Edirne Ağzında Yapı, Anlam, Deyim ve Söz Dizimi Özellikleri", TDA Yıllığı, Ank. 1960
- MORİNA, İrfan, "Mamuşa Türk Halkı Ağzı Üzerinde Dil Araştırması" (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1985
"Mamuşa Ağzının Fonetik Özellikleri", ÇEVREN, XII/49, Priştine 1985
"Mamuşa Ağzının Morfolojik Özellikleri", ÇEVREN, XII/50, Priştine, 1985
- OLCAY, Selahattin, "Erzurum Ağzı" Ank. 1966
"Doğu Trakya Yerli Ağzı" Ank. 1966
- OLCAY, Selahattin "Doğu Trakya Yerli Ağzı" Ank. 1995
- OLİVERA, Yaşar-Nasteva, "Turskiot govor vo Gostivarskiot kraj", Gostivarskiot kraj-II, Gostivar: Opštinsko sobranie, 1970

- OLİVERA Yaşar-Nasteva, “Za nekoj fonološki izmeni vo govorot na turskiotnaselenie vo Gostivarsko”, Godišen Zbornik, Knjiga 21, Skopje, Filološki Fakultet Skopje, 1969
- OKTAY, Ahmed, “Resne ve Çevresi Türk Ağzlarının Fonetik ve Sözlük Özellikleri”, Yüksek Lisans Tezi, Üsküp, Kiril ve Metodik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2001
- SEVİN, Alil, “Radoviş ve Çevresi Türk Ağzı”, Yüksek Lisans Tezi, Üsküp, Kiril ve Metodik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, 2000
- SÜMER, Faruk, “Oğuzlar”, Ankara 1980
- ŞANLI, Cevdet “Kırklareli İli Merkez İlçe Köyleri Ağzları” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 1990
- YENİBAL, Selahattin, “Kırklareli Ağzı ve Hususiyetleri”, İ. Ü. Edb. Fak. Mezuniyet Tezi, No: 8/1718 – 1974
- YUSUF, Süreyya, “Dil Çalışmaları”, Tan Yayınevi, Priştine, 1984
- YUSUF, Süreyya, “Arnavutçadan Prizren Türkçesine Aktarmalar” ÇEVREN, IV/III, S.5, Priştine
- YUSUF, Süreyya, “Prizren Türkçesinde Kimi Yabancı Ögeler”, Çevren 1/3 (1974), Priştine
- TUNA, O. Nedim, “ Türk Dilbilgisi Fonetik ve Morfoloji” Malatya, 1986
- TURAN, Zikri, “ Fonetik ve Morfoloji Ders Notları” Sakarya, 2006/2007